११३

वैरूपः शतप्रभेदनः । इन्द्रः । जगती, १० त्रिष्टुप्।

तमस्य द्यावापृथिवी सचेतसा विश्वेभिर्देवैरनु शुष्ममावताम्।
यदैत्कृण्वानो महिमानमिन्द्रियं पीत्वी सोमस्य क्रतुमाँ अवर्धत॥ १०.११३.०१

अस्य- एतस्येन्द्रस्य। तम्। शुष्मम्- बलम्। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिव्यौ। सचेतसा- सप्रज्ञे। विश्वेभिः- सर्वैः। देवैः। अनु आवताम्- रक्षताम्। यत्- यदा। इन्द्रियं महिमानम्- ऐश्वर्ययुक्तं माहात्म्यम्। कृण्वानः- कुर्वाणः। ऐत्- प्राप्नोति। इण् गतौ। तदा। सोमस्य- रसम्। पीत्वी- अनुभूय। क्रतुमान्- प्रज्ञावान्। अवर्धत- वर्धते ॥१॥

तमस्य विष्णुर्महिमानमोजसांशुं दधन्वान्मधुनो वि रप्शते।
देवेभिरिन्द्रो मघवा सयावभिर्वृत्रं जघन्वाँ अभवद्वरेण्यः॥ १०.११३.०२

विष्णुः- पूषेति प्रकरणार्थः। पूषा विष्णुरिति श्रुतेः। मधुनोंऽशुम्- रसम्। दधन्वान्- धारयन्। ओजसा। अस्य- एतस्येन्द्रस्य। महिमानम्। वि रप्शते- शब्दयति स्तौति प्रोत्साहयतीति भावः। पूषा विष्णुस्त्रीणि सरांसि धावन्मित्रहणं मधुरमंशुमस्मै। इति श्रुतेः इन्द्रार्थं वृत्रवधशक्तिदायकसोमधारणं पूष्णः कार्यम्। पूषा स्वकिरणैर्व्याप्तः स्वधर्मभूतज्ञानेन व्याप्त इतिकारणाभ्यां तस्य विष्णुरिति नाम। विष्ण्वंशभूतत्त्वाद्वा। यथा पुरुषशब्देन परमात्मनिर्देशकेन विज्ञानात्मापि निर्दिश्यते तदंशत्त्वात्। पूष्णो विष्णुनामापि कादाचित्कमेव। विष्णुशब्दस्य प्रधानार्थस्त्वन्तर्यामी सर्वव्यापी परमात्मैव श्रुतिषु। इन्द्रः- परमेश्वरः। मघवा- सम्पद्वान्। देवेभिः- देवैः। सयावभिः- सहचरैर्मरुद्भिः प्राणविशेषैः। वृत्रम्- आवरणम्। जघन्वान्- विनाशितवान्। वरेण्यः- श्रेष्ठः। अभवत्- बभूव ॥२॥

वृत्रेण यदहिना बिभ्रदायुधा समस्थिथा युधये शंसमाविदे।
विश्वे ते अत्र मरुतः सह त्मनावर्धन्नुग्र महिमानमिन्द्रियम्॥ १०.११३.०३

Dr. Rangani
WEBOLIM

यत्- यदा। अहिना वृत्रेण- आवरणप्रतीकरक्षसा। युधये- युद्धाय। आयुधा- आयुधानि। बिभ्रत्- धारयन्। समस्थिथाः- स्थितोसि। तदा। शंसम्- मन्त्रम्। आविदे- वदामि। उग्र- उद्गूर्ण। विश्वे- सर्वे। मरुतः- प्राणविशेषाः। अत्र। त्मना सह- भवता। अवर्धन्। इन्द्रियं महिमानम्- इन्द्रमाहात्म्यमवर्धयन्॥३॥

जज्ञान एव व्यबाधत स्पृधः प्रापश्यद्वीरो अभि पौंस्यं रणम्।
अवृश्चदद्रिमव सस्यदः सृजदस्तभ्नान्नाकं स्वपस्यया पृथुम्॥ १०.११३.०४

जज्ञान एव- जात एव। स्पृधः- स्पर्धमानान् स्पर्धाशक्तीर्वा। व्यवबाधत- विनाशितवान्। वीरः- वीर्यसम्पन्नः। पौंस्यं रणम्- पौरुषं युद्धम्। अभि- आभिमुख्येन। प्रापश्यत्। अद्रिम्- गिरिमेघोपलक्षितजडम्। अवृश्चत्- बिभेद। सस्यदः- स्यन्दमाना अपो मूलशक्तिधाराः। अव सृजत्- अधः ससर्जिथ। स्वपस्यया- शोभनकर्मणा। पृथुम्- बृहन्तम्। नाकम्- स्वर्गम्। अस्तभ्नात्- स्तम्भितवान्॥४॥

आदिन्द्रः सत्रा तविषीरपत्यत वरीयो द्यावापृथिवी अबाधत।
अवाभरद्धृषितो वज्रमायसं शेवं मित्राय वरुणाय दाशुषे॥ १०.११३.०५

आत्- अपि च। इन्द्रः- परमेश्वरः। सत्रा- सहैव। तविषीः- शक्तीः। अपत्यत- अगच्छत्। वरीयः- श्रेष्ठः। द्यावापृथिवी- द्यावापृथिवीस्थान् शत्रून्। अबाधत- बाधितवान्। हृषितः- हृष्टः। आयसं व्रजम्- दृढमायुधम्। अबाभरत्- अधारयत्। मित्राय- स्नेहाधिदैवताय। वरुणाय- ऋताधिदैवताय। दाशुषे- दात्रे। शेवम्- सुखं करोति॥५॥

इन्द्रस्यात्र तविषीभ्यो विरप्शिन ऋघायतो अरंहयन्त मन्यवे।
वृत्रं यदुग्रो व्यवृश्चदोजसापो बिभ्रतं तमसा परीवृतम्॥ १०.११३.०६

अत्र। विरप्शिनः- शब्दायमानस्य। ऋघायतः- शत्रून्हिंसतः। इन्द्रस्य- ईशनाधिदैवतस्य। तविषीभ्यः- शक्तिभ्यः। मन्यवे- मननाय। अरंहयन्त- अगच्छन्। उग्रः- उद्गूर्णः। अपो बिभ्रतम्-

Dr. Ranganji
WEBOLIM

अपां मूलशक्तिधाराणां बन्धकम्। तमसा परीवृतम्- अन्धकारमयम्। वृत्रम्- आवारकम्। ओजसा- बलेन। व्यवृश्चत्- चिच्छेद ॥६॥

या वीर्याणि प्रथमानि कर्त्वा महित्वेभिर्यतमानौ समीयतुः।
ध्वान्तं तमोऽव दध्वसे हत इन्द्रो मह्ना पूर्वहूतावपत्यत॥ १०.११३.०७

महित्वेभिः- महिमभिः। या- यौ। प्रथमानि- मुख्यानि। वीर्याणि। कर्त्वा- कर्तव्यानि। यतमानौ- कुर्वाणौ। समीयतुः- युद्धे सङ्गतौ। हते- तयोर्मध्ये वृत्रे नाशिते। ध्वान्तं तमः- प्रभूतोऽन्धकारः। अव दध्वसे- नष्टोऽभूत्। इन्द्रः- ईशनाधिदेवता। मह्ना- स्वमहिम्ना। पूर्वहूतौ- प्रथमाह्वाने। अपत्यत- आगता ॥७॥

विश्वे देवासो अध वृष्ण्यानि तेऽवर्धयन्सोमवत्या वचस्यया।
रद्धं वृत्रमहिमिन्द्रस्य हन्मनाग्निर्न जम्भैस्तृष्वन्नमावयत्॥ १०.११३.०८

अध- अनन्तरम्। सोमवत्या- रसयुक्तया। वचस्यया- मन्त्रेच्छया। ते- अमी। विश्वे देवासः- सर्वे देवाः। वृष्ण्यानि- वृष्टीः। अवर्धयन्। इन्द्रस्य- बलाधिदैवतस्य। हन्मना- बलेन। रद्धम्- हतम्। रध हिंसासंराध्योः। अहिं वृत्रम्- आवारकं मेघं मेघोपलक्षितजडं तज्जोदकवृष्टिं तज्जमूलशक्तिधारावृष्टिमिति भावः। अन्नम्। तृषु- क्षिप्रम्। अग्निर्न जम्भैः- अग्निर्यथा हव्यानि स्वज्वालाभूतदन्तैर्भक्षयति तथा। आवयत्- उपासको भक्षयति ॥८॥

भूरि दक्षेभिर्वचनेभिर्ऋक्वभिः सख्येभिः सख्यानि प्र वोचत।
इन्द्रो धुनिं च चुमुरिं च दम्भयञ्छ्रद्धामनस्या शृणुते दभीतये॥ १०.११३.०९

भूरि- प्रभूतम्। दक्षेभिः- सामर्थ्यसम्पन्नैः। ऋक्वभिः- मन्त्रसम्पन्नैः। सख्येभिः- सखित्त्वसम्पन्नैः। वचनैः। सख्यानि- इन्द्रसौहृदानि। प्र वोचत- प्रकर्षेण ब्रूत। इन्द्रः। धुनिम्-कम्पयितारम्। धुञ् कम्पने। च। चुमुरिम्- महावक्रयुक्तम्। अदनशीलमिति भावः। च। दभीतये- आवरणबाधकाय। दम्भयन्- हिंसन्। श्रद्धामनस्या- श्रद्धासम्पन्नया मनस इच्छया। शृणुते- शृणोति ॥९॥

त्वं पुरूण्या भरा स्वश्व्या येभिर्मंसै निवचनानि शंसन्।

Dr. Rangani
WEBOLIM

सुगेभिर्विश्वा दुरिता तरेम विदो षु ण उर्विया गाधमद्य॥ १०.११३.१०

त्वम्। पुरूणि- प्रभूतानि। स्वश्व्या- शोभनाश्वसम्पन्नानि। शोभनप्राणयुक्तानि। आ भर- आहर। येभिः- यैः। निवचनानि- मन्त्रान्। शंसन्- वदन्। मंसै- पूजयानि। विश्वा दुरिता- सर्वाणि दुःखानि। सुगेभिः- सुखमयैर्मार्गैः। तरेम। अद्य- इदानीम्। उर्विया- विस्तृतया भवद्धिया। नः- अस्माकम्। गाधम्- मन्त्रम्। विदो- जानीहि ॥१० ॥

Dr. Ranganji

WEBOLIM